

Функціонально-стильовий розподіл національно-маркованої лексики на матеріалі англомовних корпусів

К. А. Разумна

Житомирський національний агроєкологічний університет
Corresponding author. E-mail: mardza.kr@gmail.com

Paper received 19.01.18; Revised 22.01.18; Accepted for publication 25.01.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PH2018-149VI42-13>

Анотація. У статті досліджено національно-марковані лексичні одиниці британського та американського варіантів англійської мови. Розглянуто поняття безеквівалентної, фонові лексики, реалій та уточнено визначення національно культурного компоненту. Наведено приклади лексичних одиниць, які відображають національні особливості культури. На матеріалі корпусів англійської мови встановлено основні сфери функціонального розподілу національно-маркованої лексики.

Ключові слова: національно-маркована лексика, національно-культурний компонент, мовний корпус, безеквівалентна лексика.

Вступ. В останні роки в лінгвістичних розвідках особлива увага приділяється вивченню мовних картин світу [В. Телія, Т. Григоренко], взаємозв'язку мови та культури [Є. Верещагін, В. Костомаров, В. Воробйов, В. Жайворонок,], проблемам лексичної семантики [Л. Щерба, В. Виноградов, А. Вежицька], особливо питанням національно маркованих лексичних одиниць [С. Влахов, С. Флорін, Р. Зорівчак, В. Ощепкова], адже саме цей шар лексики відображає національно-культурну специфіку певної нації або народу, особливості звичаїв, побуту, мистецтва, суспільного ладу та усіх інших сфер життя носіїв певної мови.

Актуальність дослідження зумовлена спрямованістю сучасної германістики до дослідження взаємозв'язку мови та культури, необхідністю встановлення сфер концентрації національно маркованої лексики в мові, вивчення лексичних одиниць з національно-етнічним компонентом.

Об'єктом нашого дослідження є лексичні одиниці британського та американського варіантів англійської мови з національно культурним компонентом, зафіксовані в лексикографічних джерелах з приміткою про їх національну приналежність одному чи іншому варіанту мови.

Предмет нашого дослідження – це сфери концентрації національно-маркованої лексики в сучасній англійській мові, виявлені за допомогою використання корпусів англійської мови.

Короткий огляд публікацій по темі. Дослідженню національно маркованої лексики присвячені праці багатьох вчених, таких як А. Вежицька, Є. Верещагін, С. Влахов, І. Голубовська, Р. Зорівчак, В. Костомаров, О. Тупиця, С. Флорін, та ін. Однак, не існує однієї загальноприйнятої класифікації національно-маркованих одиниць, це пояснюється тим, що у лінгвістичній практиці на позначення лексичних одиниць з культурним компонентом використовується широкий діапазон термінів. Одним з найпоширеніших є *безеквівалентна лексика*, яку визначають як лексичні (та фразеологічні) одиниці, що не мають еквівалентів у мові перекладу [4, с. 42]. Не менш поширеним є поняття *реалій*, які є словами (і словосполученнями), що називають об'єкти, характерні для життя (побуту, культури, соціального та історичного розвитку) одного народу та чужі для іншого [4, с. 47]. За іншим визначенням – це моно- і полілексемні одиниці, основне

значення яких вміщає (в плані бінарного зіставлення) традиційно закріплений за ними комплекс етнокультурної інформації, чужої для об'єктивної дійсності мови-сприймача [5, с. 58]. При цьому якщо про безеквівалентність певного слова можна говорити лише для певної пари мов, (слово, яке є безеквівалентним порівняно з лексикою однієї мови, може виявитися повністю еквівалентним у застосуванні до іншої мови [2, с. 45]), то реалії певної мови складають більшість постійне коло слів і можуть виступати реаліями одночасно для декількох мов [4, с. 43].

Поруч з терміном безеквівалентна лексика часто вживається поняття *фонова*, яка тлумачиться як лексика, що несе інформацію національно-культурного характеру і потребує лінгвокраїнознавчого коментаря, оскільки поняття, що виражаються словами іноземної мови, яка вивчається, відсутні в рідній мові або їх знання в двох мовах не співпадають [1, с. 99]. Ці лексичні одиниці містять цінну інформацію про специфічно національну позамовну діяльність [12].

З одного боку, лексика з національно-культурним компонентом значення поділяється на два основні розряди: безеквівалентну та фонову, в якій окремо виділяється ще сім груп: «советизми», слова нового побуту, найменування предметів і явищ традиційного побуту, історизми, лексика фразеологізмів та афоризмів, фольклорна лексика, слова неросійського походження [3, с. 45-51]. З іншого боку, національно-маркована лексика класифікується за ступенем безеквівалентності: 1) понятійно-безеквівалентні слова – звукова оболонка у конкретних зіставлюваних мовах однакова, а значення відрізняється понятійними семантичними поняттями; 2) частково безеквівалентні слова – значення їх відрізняється денотативно-сигніфікативними зв'язками; 3) інші слова з національно-культурним компонентом – відрізняються конотаціями, прагматикою тексту, засобами передачі понять [11].

Незважаючи на те, що існує багато понять, які позначають національно марковані одиниці (безеквівалентна лексика, реалії, фонова лексика екзотизми, лакуна, тощо), всі вони безперечно містять в собі особливий елемент структури значення слова – національно-культурний компонент. У вітчизняних розвідках його визначають як семантичні складники слів, словосполук, слова-поняття, за допомогою яких український мовний код фіксує національні особливості у світо-

сприйнятті довілля [6, с. 4], а також як елемент семантичної структури слова, який найповніше відображає особливості національного характеру й сприйняття світу [8]. На нашу думку, національно маркована лексика має в своїй семантичній структурі національно-культурний, або національно-етнічний компонент, який містить певні фонові знання притаманні для певної нації (носіїв мови), які, в свою чергу, зумовлені культурою і побутом, суспільним ладом, традиціями та звичаями даної нації.

Метою статті є виявлення лексичних одиниць, маркованих як специфічно британські чи американські та встановлення сфери їх вживання.

Матеріали та методи дослідження. Для дослідження були використані матеріали таких лексикографічних джерел: Oxford Advanced Learner's Dictionary, Longman Dictionary of Contemporary English, Oxford Guide to British and American Culture, Dictionary of Great Britain, Dictionary of the USA. З них методом суцільної вибірки було відібрано 100 лексичних одиниць, які мали примітку про національну належність слова до британського або американського варіанту англійської мови, по 50 лексичних одиниць для кожного варіанту. Для встановлення сфер вживання даних лексичних одиниць використовувалися корпуси англійської мови British National Corpus (BYU-BNC) та Corpus of Contemporary American English.

Для відбору ілюстративного матеріалу дослідження з лексикографічних джерел був використаний метод суцільної вибірки. Для визначення сфер найбільшої концентрації національно маркованої лексики використовувався метод кількісних підрахунків та порівняльного аналізу.

Результати та їх обговорення. У словниковому складі будь-якої мови або її національного варіанта дослідники виділяють основні шари лексики, які найбільш яскраво відображають національну своєрідність культури. Сюди входять слова, які відображають особливості природно-географічного середовища, культури, політичної структури суспільства, суспільно-політичного життя, побуту, звичаїв, традицій, слова, пов'язані з народними повір'ями, фольклором, міфологією, культурно-побутовими та культурно-історичними асоціаціями тощо [7, с. 93].

У відібраному для дослідження матеріалі зустрічаються приклади слів, які відображають особливості суспільно-політичного життя. Зокрема, у британському варіанті таким прикладом є слово *backbencher*. За різними лексикографічними джерелами воно визначається як звичайний член британського парламенту, який не має важливої офіційної позиції [15, с. 113] або як член Палати громад в Британії та в деяких інших парламентах, який сидить на задніх рядах і який не має важливої позиції в уряді або опозиції [16, с. 95]. Інший приклад такої лексичної одиниці – *market town*. Це місто з щотижневим базаром (торгівельний центр даної місцевості) [9, с. 308], або за іншим джерелом це місто, де є відкритий ринок, який працює один чи два рази на тиждень [15, с. 1120]. Для американського варіанту прикладом лексичних одиниць, які відображають особливості суспільно-політичного життя може бути *antitrust legislation*. Це означає закони, прийняті в США для заохочення конкуренції в бізне-

сі. Основною метою цих законів було запобігти монополіям або контролювати їх [16, с. 57]. За іншим джерелом це закони, прийняті в основному між 1980 та 1915 роками з метою не дозволити об'єднання великих корпорацій-трестів в монополії, що підривало конкуренцію. Задачею законодавства було заохочення вільного підприємництва [10, с. 34]. Або, наприклад, слово *chicanos*, яке вживається для позначення людей, які живуть в США і чия сім'я походить з Мексики [16, с. 254]. Це слово є скороченням від іспанського *Mexicanos*, яке іноді вимовляється як *Mechicanos* [10, с. 103].

Крім того, поширеними є приклади лексичних одиниць, які відображають специфіку побуту, зокрема, національні страви, елементи одягу, дитячі ігри тощо. Так, в британському варіанті слово *elevenches* означає сніданок об 11-й годині, «перекус», зазвичай чай або кава з печивом або бутербродами [9, с. 178] або чашку чаю чи кави з печивом або бутербродом, яку зазвичай випивають в середині ранку [15, с. 577]. А також лексична одиниця *knees up*, яка визначається як шумна вечірка [15, с. 1008], ще як жвава вечірка, на якій співають популярні пісні й танцюють (від початкових слів популярної пісні 30-х рр. «Knees up, Mother Brown» – «Вище коліна, місіс Браун» [9, с. 274]. В американському варіанті англійської мови існує дієслово *brown-bag*, яке означає приходити на роботу зі своїм сніданком, зазвичай складеним в невеликий пакет із щільного паперу коричневого кольору [10, с. 76] чи приносити свій обід с собою на роботу, в школу зазвичай у пакеті із коричневого паперу [16, с. 189]. Іншим прикладом є *coffee cake*. Ця лексична одиниця визначається як солодкий, схожий на хліб кекс до кави [10, с. 115], а також як маленький кекс з розтопленим цукром зверху, який зазвичай їдять з кавою [16, с. 287].

Зустрічаються і лексичні одиниці, які є національно-маркованими для обох варіантів, але мають різне значення. Наприклад, лексична одиниця *city desk* в британському варіанті має значення розділу газети, в якому містяться фінансові новини [16, с. 266], а в американському варіанті це розділ газети, в якому висвітлюються місцеві новини [15, с. 306]. Також, слово *backwoodsman* в британському варіанті використовується в розмовній мові та означає члена Палати лордів, який рідко відвідує її засідання [9, с. 58] чи члена політичної партії, парламенту, особливо Палати лордів, який не дуже політично активний і лише іноді відвідує засідання та бере участь у голосуванні [16, с. 115]. В американському варіанті ця лексична одиниця вживається для позначення жителів віддалених від населених пунктів місцевостей [10, с. 48], а також на позначення людини, яка живе у віддаленій від міст місцевості з невеликою кількістю мешканців, особливо якщо ця людина не має освіти та гарних манер [15, с. 98]. Таким чином, лексична одиниця *backwoodsman* в британському варіанті відображає особливості політичного життя суспільства, а в американському варіанті – особливості структури суспільства.

Для визначення сфер функціонування національно забарвленої лексики були використані матеріали двох корпусів англійської мови – британського національ-

ного корпусу (British National Corpus (BYN-BNC)) та корпусу сучасної американської англійської мови (Corpus of Contemporary American English). Сфери використання лексики в цих корпусах поділяються на такі підрозділи: розмовна мова, художня література, журнали, газети, науковий, ненауковий, та різне (останні два виділяються лише в британському національному корпусі). Результати отриманих розрахунків наведені в таблиці 1.

Таблиця 1. Сфери використання національно маркованої лексики в британському та американському варіантах англійської мови

Підрозділ (сфера використання)	Британський варіант	Американський варіант
розмовна мова	13,4 %	23,3 %
художня література	26,2 %	15,3 %
журнали	6,1 %	19,3 %
газети	21,2 %	27,7 %
науковий	3,3 %	14,3 %
ненауковий	10,9 %	-
різне	18,8 %	-

Джерело: власні розрахунки на матеріалах британського національного корпусу та корпусу сучасної американської англійської мови.

Таким чином, в британському варіанті англійської мови найбільша кількість національно маркованої лексики використовується в художній літературі (26,2%), а найменша – в науковому стилі (3,3%), а в

американському варіанті найбільш вживаними такі лексичні одиниці є в мові газет (27,7%), а найменш вживаними – також в науковому стилі (14,3%). Крім того, достатньо часто така лексика використовується в газетах в британському варіанті, в журналах в американському варіанті, а також в розмовній мові в обох варіантах.

Висновки. Отже, дослідження особливостей національно-маркованої лексики є надзвичайно важливим з огляду на останні тенденції розвитку мовознавчої науки, коли особлива увага приділяється вивченню зв'язку між мовою та культурою, оскільки саме такі лексичні одиниці несуть в собі національно-культурний компонент, який містить інформацію про особливості культури, суспільного життя, традицій, побуту тощо. За допомогою корпусів англійської мови було встановлено, що в британському та американському варіантах англійської мови найменша кількість національно-маркованої лексики вживається в науковому стилі. Найбільш поширеною сферою функціонування лексики з національно-культурним компонентом в британському варіанті є художня література, а в американському – газети. Крім того, досить часто така лексика вживається в журналах і в розмовній мові. Перспектива дослідження полягає у подальшому вивченні більшої вибірки національно-маркованої лексики та розробленні її тематичної класифікації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Батевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації / Батевич Ф. С. – К.: Довіра, 2007. – 205 с.
2. Верещагин Е. М. В поисках новых путей развития лингвострановедения: концепция речеповеденческих тактик / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров. – М.: Институт русского языка им. А. С. Пушкина, 1999. – 84 с.
3. Верещагин Е. М. Язык и культура: Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров. – 4-е изд. перераб. и доп. – М.: Русский язык, 1990. – 246 с.
4. Влахов С. Непереваемое в переводе / С. Влахов, С. Флорин. – М.: Международные отношения, 1980. – 343 с.
5. Зорівчак Р.П. Реалія і переклад / Р.П. Зорівчак. – Л.: Видво при ЛНУ, 1989. – 216 с.
6. Масло О. В. Національно-культурний компонент у лексичі українських народних казок: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. В. Масло. – Х., 2008. – 22 с.
7. Ощепкова В. В. Язык и культура Великобритании, США, Канады, Австралии, Новой Зеландии / В. В. Ощепкова. – М./СПб.: ГЛЮССА/КАРО, 2004. – 336 с.
8. Радько О. Національно-культурні елементи в семантичній структурі індивідуально-авторських прикметників / О. Радько // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство. – 2014. – № 2. – С. 42-46. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvnuflm_2014_2_11.
9. Рум А. Р. У. Великобритания: Лингвострановедческий словарь / А. Р. У. Рум. – 3-е изд., стереотип. – М.: Рус яз., 2002. – 560 с.
10. Томахин Г. Д. США: Лингвострановедческий словарь / Г. Д. Томахин. – 3-е изд., стереотип. – М.: Рус яз., 2001. – 576 с.
11. Тупиця О. Безеквівалентна лексика: проблеми визначення / О. Тупиця, Л. Зімакова // Рідне слово в етнокультурному вимірі. – 2012. – С. 251-258. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsev_2012_2012_34.
12. Шумагер Е. И. Фоновая лексика, ее своеобразие и связь с культурой / Е. И. Шумагер // Лексика и культура. – Тверь: Тверской государственной университет, 1990. – С.124-129
13. British National Corpus (BYU-BNC). – Режим доступу: <https://corpus.byu.edu/bnc/>
14. Corpus of Contemporary American English. – Режим доступу: <https://corpus.byu.edu/coca/>
15. Longman Dictionary of Contemporary English for Advanced Learners (6th edition). – Harlow, Essex: Pearson Education Limited, 2014. – 2161 p.
16. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English (9th edition). – Oxford: Oxford University Press, 2015. – 1820 p.
17. Oxford Guide to British and American Culture for Learners of English. – Oxford: Oxford University Press, 2005. – 576 p.

REFERENCES

1. Batsevych F. S. Dictionary of terms of intercultural communication / Batsevych F. S. – K.: Dovira, 2007. – 205 p.
2. Vereschagin E. M. In the search of new ways of development of linguistic and cultural studies: conception of speech behaviour tactics / E. M. Vereschagin, V. G. Kostomarov. – M.: Pushkin Russian Language Institute, 1999. – 84 p.
3. Vereschagin E. M. Language and culture: linguistic and cultural studies in teaching Russian as a foreign language /

- E. M. Vereschagin, V. G. Kostomarov. – 4th edition, revised and enlarged. – M.: Russkii Yazyk, 1990. – 246 p.
4. Vlahov S. Untranslatable in translation / S. Vlahov, S. Florin. – M.: Mezhdunarodnyie Otnosheniia, 1980. – 343 p.
 5. Zorivchak R. P. Realia and translation / R. P. Zorivchak. – Л.: Publishing House of LNU, 1989. – 216 p.
 6. Maslo O. V. National-cultural component in the lexis of Ukrainian folk tales: extended abstract of dissertation to get PhD degree in Philology: speciality 10.02.01 “Ukrainian Language” / O. V. Maslo. – Kh., 2008. – 22 p.
 7. Oschepkova V. V. Language and Culture of Great Britain, USA, Canada, Australia, New Zealand / V. V. Oschepkova. – M./SPb.: GLOSSA/KARO, 2004. – 336 p.
 8. Radko O. National-cultural elements of the semantic structure of individual author’s adjectives / O. Radko // Scientific Reporter of Lesya Ukrainka Eastern European National University. Philology. Linguistics. – 2014. – No 2. – P. 42-46. – [Electronic source] – Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvnuflm_2014_2_11.
 9. Room A. R. W. Dictionary of Great Britain / A. R. W. Room. – 3rd stereotype edition. – M.: Rus Yaz., 2002. – 560 p.
 10. Tomakhin G. D. Dictionary of USA / G. D. Tomakhin. – 3rd stereotype edition. – M.: Rus Yaz., 2001. – 576 p.
 11. Tupytsia O. Non-equivalent vocabulary: problems of definition / O. Tupytsia, L. Zimakova // Native vocabulary in the ethnocultural determination. – 2012. – P. 251-258. – [Electronic source] – Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsev_2012_2012_34.
 12. Shumager E. I. Background vocabulary, its distinction and connection with culture / E. I. Shumager // Lexis and Culture. – Tver: Tver State University, 1990. – P.124-129

Functional and Stylistic Distribution of Nationally Marked Vocabulary Using the Data of the English Corpora

K. A. Razumna

Abstract. Nationally-marked vocabulary of the British and American variants of English is investigated in the article. The concepts of non-equivalent vocabulary, background vocabulary and realia are discussed. The definition of the national-cultural component is specified. The examples of vocabulary that reflect national and culture specificities are provided. The main areas of functional distribution of nationally-marked vocabulary are established with the help of the English language corpora.

Keywords: *nationally-marked vocabulary, national-cultural component, language corpus, non-equivalent vocabulary.*

Функционально-стилистическое распределение национально-маркированной лексики на материале англоязычных корпусов

К. А. Разумная

Аннотация. В статье исследуются национально-маркированные лексические единицы британского и американского вариантов английского языка. Рассмотрены понятия безэквивалентной, фоновой лексики, реалий и уточнено определение национально-культурного компонента. Приведены примеры лексических единиц, отображающих национальные особенности культуры. С помощью корпусов английского языка выявлены основные сферы функционального распределения национально-маркированной лексики.

Ключевые слова: *национально-маркированная лексика, национально-культурный компонент, языковой корпус, безэквивалентная лексика.*